
Nikdy nebudeme vědět, co se odehrávalo v nitru Horákové

Můžeme rozebírat Horákové dopisy, ale nikdy nebudeme vědět, co se dělo v jejím nitru

„Byla by škoda, kdybychom Miladu Horákovou vnímali jen jako černobílou hrdinku. Byla člověkem z masa a kostí, a proto si zcela jistě prošla stádií zoufalství a marnosti. Došla ale dál, než zvládne většina lidí, kteří skončí v depresi nebo úzkosti. Věřím, že došla ke smíření,“ říká psycholog z Filozofické fakulty Univerzity Karlovy **Jiří Šípek**.

Můžete alespoň naznačit, co Milada Horáková v průběhu věznění komunisty a vykonstruovaného soudního procesu prožívala?

První, co se mi vybaví, není Milada Horáková, ale můj profesor Oldřich Mikšík, který se zabýval mapováním prožitků lidí v náročných situacích. Říkal, že sice máme různé diagnostické nástroje a dotazníky, jenže ty se používají v normě – kdy člověku nic moc není. Zajímalo ho, jak se chováme mimo tuto zónu – kam až zapružíme. Nezkoumal to, ani nemohl, na tak dramatických situacích, v nichž se ocitla Milada Horáková. Pouze lezl s horolezci po skalách s báglem plným dotazníků, a když vystoupali na vrchol, ptal se jich.

Co tehdy profesor Mikšík zjistil?

Že chování v extrémních podmínkách se liší od našeho běžného vnímání a nikdy nemůžeme dopředu tušit, čeho budeme schopni.

Jednáme v tu chvíli intuitivně?

Asi to máme nějak připravené, jenže většina lidí se do takové situace nikdy nedostane. A kdo to přece jen zažije, najednou zírá, co se v něm probudí. Proto mě rozčiluje, když zpětně začnou lidé říkat: „To se musí jednat takhle, měla dělat tohle...“ Přitom vůbec netuší, co v tu chvíli prožívala a jak by se zachovali oni. Nevíme. Máme v sobě asi už od pravěku zvnitřněné základní postoje jednání, které jsme tehdy denně používali jako prostředky přežití. Zásadní hrozby se vlivem kultury a civilizace zmírnily. Objevily se však jiné, a kdo ví, jestli nezáluďnější. Nenabízejí jednoznačná řešení, jsou méně přehledné. A jedné z nejextrémnějších byla vystavena Milada Horáková.

Čím to, že navenek působila tak vyrovnaně?

Určitě v tom hrála roli její osobnost – s jakými zátěžemi se musela během života vyrovnávat. Navíc byla dobře orientována vůči tomu, co nás přesahuje, a to není jen Bůh, ale třeba víra ve spravedlnost, v lidi, v dobro. Když toto v sobě člověk má, je odolnější. Tyhle nepojmenovatelné věci jsou nesmírným zdrojem vnitřní síly a intenzivního prožitku, že patřím do nějakého vnitřního řádu, který uznávám.

Jistě si prošla všemi známými fázemi vyrovnávání se s extrémní životní zkušeností – popírání, vztek, smlouvání, deprese...

Nebyla by člověk, kdyby toto všechno neprožívala. Ale věřím, že došla ještě dál. Byla tak silnou osobností, že došla až do posledního stádia – ke smíření.

Byla vězněna už nacisty. Tehdy se dokázala tak přesvědčivě obhájit, že jí byl návrh na trest smrti zmírněn na osm let káznice. Nemohla být tato zkušenost pro ni zdrojem naděje?

Mohlo to tak v počátcích být. Nicméně z jejich dopisů vidíme, že na konci už jí to bylo jasné. Myslím, že ten pocit smíření se prolínal i s lítostí – udělala vše, co mohla, aby to dopadlo jinak. Nedopadlo. Nedělala žádná dramatická gesta, šla a potichu pokorně zemřela. Kdo ví, jestli to není to nejsilnější, co lze dokázat.

V jednom z dopisů napsala: „Musí se umět i prohrát... V boji se padá, a co jiného je život, než boj“. Neustoupila, i když už věděla, že to nemůže zvrátit.

Byla úžasná. Ale někdy mi trochu vadí, že nám ji ukazují zploštěle – jako černobílou hrdinku, která nehne brvou. Přitom musela zažívat strašné chvíle, ty se ale záměrně neukazovaly, protože by ji zlidštily.

Myslíte, že ji předchozí zkušenosti „vytrénovaly“? Že si po věznění nacisty řekla: „Zvládla jsem to, půjdu do toho znovu?“

Řekl bych, že to pro ni bylo mnohonásobně těžší. Za druhé světové války tu byl společný nepřítel a spousta lidí si tehdy jistě říkala: „Už nemůže být hůř.“ Milada Horáková si poté, co všechno se jí podařilo dokázat, nejspíš říkala: „Přece to teď nevzdám.“ Věřila v demokratickou společnost, v naši zemi. A najednou jí toto přesvědčení násilím brali, což pro ni muselo být mnohem horší.

Krutost, s jakou s ní zacházeli, je považována za nelidskou. Ale je to skutečně tak? Ze známých experimentů psychologů Zimbarda a Mildrama vyplývá, že přes 60 procent lidí je schopno pod vlivem autority i zabít.

Dnes už by se takové pokusy nekonaly z etických důvodů a je svým způsobem dobře, že to ti dva stihli – že jsme se díky nim dozvěděli, co v nás je a co ta davová psychóza dokáže. Máme to v sobě všichni. Každý z nás se někdy zachoval tak, že mu ze sebe bylo stydno. Cítili jsme, jak zatínáme drápy nebo že jsme zlí i na svoje nejbližší a cíleně útočíme na jejich slabá místa. A když se pak vidíme, říkáme si: „Ježkovy voči. To jsem taky já?!“

Jak s tím pracovat?

Nepotlačovat to, nezavírat před tím oči, neodsuzovat se, ale právě naopak, jak říkal Karl Gustav Jung: přijmout tento stín. Ne ovšem ve smyslu toho, že se stanu potvorou, ale že ho uznám jako součást své osobnosti a tím ho překonám. Když ho budu potlačovat, bude silít. Nádherně to vystihl Vladislav Vančura v pohádce Kubula a Kuba Kubikula, kde se strašidlo Barbuča zvětšovalo podle toho, jak moc se ho lidé báli.

Když dokážeme tyto situace nahlížet a vědomě vystupovat ze své komfortní zóny, posiluje nás to natolik, abychom se pak v opravdové krizi dokázali zachovat statečně?

Doufám, nic jiného nezbyvá než to stále zkoušet. Ale pomůže nám i četba knih autorů, kteří znají život a jeho nuance a dovedou ho popsat tak, že se v těch příbězích najdeme a máme důvod o nich přemýšlet. Nedávno jsem četl životopis cembalistky Zuzany Růžičkové, kde popisuje své věznění v koncentráku, jak se už už chtěla prodat a zmítala se v pochybách, zda se řídit svým svědomím, anebo zachránit sebe a rodinu. Přežila koncentrák, vrátila se se zničenými prsty, a nechtěli ji proto vzít do filharmonie. Ale byla tak houževnatá, že to zvládla a stala se z ní jedna z nejslavnějších cembalistek na světě. Prožila naplňující život, ale těch bojů, které musela ustát! Také právem se kniha jmenuje Sto zázraků. Stokrát znova se zvedla. To jsou ty příběhy, které nás posouvají dál. Učí nás porozumět životu ve všech jeho podobách. Pokusit se vcítit do krutých osudů, jež nikdy nezažijeme. Klást si otázky. Co lze pochopit a co zůstane navždy tajemstvím? Tajemství je strašně důležité. Rozechvívá v nás naději a víru.

prof. PhDr. Jiří Šípek, CSc., Ph.D.

Vystudoval Filozofickou fakultu UK, obor psychologie. Poté řadu let pracoval jako klinický psycholog a psychoterapeut v Psychiatrickém centru Praha a na klinice ESET. Doktorandské studium absolvoval na Akademii múzických umění, obor dramatická umění a kritika. Zde také získal profesorský titul. Na katedře psychologie FF UK vyučuje předměty Základy klinické psychologie, Diagnostiku dospělých a Dialogické jednání. Provozuje soukromou psychologickou praxi.